

مؤسسه آموزش عالی روبرهان
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

رشته: حقوق قضایی
گرایش: حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

**مطالعه تطبیقی مصونیت متهمان از نظر حقوق کیفری
ایران، فقه امامیه و اسناد بین المللی**

استاد راهنما:

دکتر جواد واحدی

دانشجو:

مریم شریفی

پائیز ۱۴۰۱

۱

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تقدیم به:

حاصل تلاش و کوشش های خود را در وهله اول تقدیم به همه عزیزانی می
نمایم که خالصانه در پیشبرد امور پایان نامه نهایت همکاری را داشته اند و از
همه دوستان اجازه می خواهم تا به طور ویژه این دست رنج را تقدیم به
عزیزانی نمایم که تلاش و راهنمایی بسیاری را تقبل نمودند.

تقدیر و تشکر:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن
نعمت های اوندانند و کوشندگان حق او را گذاردن نتوانند

از استاد فرهیخته، جناب آقای دکتر واحدی

که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این
عرصه بر من دریغ نمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند و
از اساتید فرزانه؛ که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و
قدردانی را دارم. باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس
گوید.

فهرست مندرجات

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

و	چکیده.....
۱	۱-۱- بیان مسأله.....
۴	۲-۱- اهداف تحقیق.....
۴	۱-۲-۱- هدف اصلی.....
۴	۲-۲-۱- اهداف فرعی.....
۵	۳-۱- سؤالات تحقیق.....
۵	۱-۳-۱- سوال اصلی.....
۵	۲-۳-۱- سوالات فرعی.....
۵	۴-۱- فرضیات تحقیق.....
۵	۱-۴-۱- فرضیه اصلی.....
۶	۲-۴-۱- فرضیات فرعی.....
۶	۵-۱- پیشینه پژوهش.....
۹	۶-۱- چارچوب کلی تحقیق.....

فصل دوم: ماهیت و انواع مصونیت و جنبه های قانونی مصونیت

۱۲	مقدمه.....
۱۲	۱-۲- مفهوم شناسی مصونیت.....
۱۲	۲-۲- تاریخچه مصونیت.....
۱۳	۳-۲- اقسام مصونیت.....
۱۳	۱-۳-۲- مصونیت قضایی.....
۱۳	۲-۳-۲- مصونیت سیاسی.....
۱۳	۳-۳-۲- مصونیت پارلمانی.....
۱۴	۴-۲- اقسام مصونیت پارلمانی.....
۱۴	۱-۴-۲- عدم مسئولیت.....
۱۵	۵-۲- تعرض ناپذیری.....
۱۵	۶-۲- محدودیتهای مصونیت پارلمانی.....

فصل سوم: جایگاه مصونیت متهمان در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه

۱۸	مقدمه.....
۱۸	۱-۳- مصونیت متهم در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۸	۱-۱-۳- مصونیت متهم در مرحله کشف جرم.....

۲۱	۲-۱-۳- موقوفی تعقیب یا قرار مجرمیت
۲۶	۳-۱-۳- مصونیت متهم در مرحله تعقیب جرم
۲۶	۴-۱-۳- مصونیت متهم در مرحله دادرسی
۲۹	۵-۱-۳- مصونیت متهم پس از مرحله دادرسی یا اجرای مجازات
۳۰	۲-۲- مصونیت متهمان از دیدگاه فقه
۳۱	۱-۲-۳- خاستگاه مصونیت متهم در نظام اسلامی
۳۱	۲-۲-۳- مفهوم عدالت
۳۲	۳-۲-۳- نگاهی به اصول حاکم بر سیستم دادرسی امام علی(ع)

فصل چهارم: مصونیت متهمان از منظر حقوق اسناد بین المللی

۳۶	مقدمه
۳۶	۱-۴- مصونیت متهمان از منظر اسناد بین المللی
۴۲	۲-۴- مصونیت متهم پیش از محاکمه در اسناد بین المللی
۴۳	۳-۴- مصونیت فرد بازداشت شده در مرحله کشف جرم
۴۳	۱-۳-۴- تفهیم اتهام
۴۴	۲-۳-۴- حفظ حرمت حریم خصوصی متهم
۴۵	۳-۳-۴- ممنوعیت شکنجه و رفتارهای موهن
۴۹	۴-۴- تحصیل دلایل در مرحله تحقیقات مقدماتی و رعایت مصونیت متهمان
۶۷	۵-۴- مصونیت ناشی از صدور حکم یا اجرای آن

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۷۳	نتیجه گیری و پیشنهادات
۷۷	منابع فارسی
۷۸	مقالات
۷۹	قوانین و مصوبات
۸۰	منابع لاتین
۸۱	چکیده انگلیسی

چکیده:

هدف از پژوهش حاضر مطالعه تطبیقی مصونیت متهمان از نظر حقوق کیفری ایران، فقه امامیه و اسناد بین المللی است و ابزار گردآوری اطلاعات شامل فیش برداری از کتب و مقالات و مجلات است. روش پژوهش بصورت توصیفی، تحلیلی و گردآوری اطلاعات بصورت کتابخانه ای انجام شده است. پژوهش فوق شامل پنج فصل است که به ترتیب به مطالعه تطبیقی جایگاه مصونیت متهم در قانون آیین دادرسی کیفری ایران، سپس به بررسی مصونیت متهم در فقه امامیه و در نهایت براساس اسناد بین المللی به جایگاه مصونیت متهم پرداخته شده است. با مطالعه قوانین و مقررات مصوب داخلی در طول تاریخ حقوق ایران تا دوران معاصر و مقایسه و تطبیق آن با اسناد بین المللی ناظر بر مصونیت متهم به ویژه در مرحله تحقیقات مقدماتی به این نتیجه می رسیم که طراحان قانون اساسی ایران، تعهدات بین المللی کشور در زمینه مصونیت متهمان را با توجه به اسناد بین المللی حقوق بشری مد نظر قرار داده اند، اما در تصویب قوانین عادی در موارد متعددی همگام با موازین حقوق بشری عمل ننموده اند. حقوق دفاعی مصونیت متهم همواره در قوانین داخلی به جهت اوضاع متنوع اجتماعی، سیاسی، اقتصادی دچار فراز و نشیب هایی بوده است و حکومت ها در تعارض حقوق فردی و حقوق عمومی به حمایت از حقوق جامعه برخاسته و دادرسی کیفری را به مسلخ حقوق و آزادی های فردی متهم مبدل ساخته اند و با سپری شدن دوران های بحرانی، در پی ایجاد ثبات به اصلاح قوانین مذکور در جهت ایجاد توازن میان حقوق مذکور اقدام نموده اند. قوانین موجود در زمینه حمایت از حقوق متهم تا حدودی ناقص و در برخی موارد مغایر با اصول شناخته شده بین المللی ناظر بر اجرای دادرسی منصفانه و معارض با تعهدات کشور در عرصه جهانی می باشد.

کلیدواژه ها: مطالعه تطبیقی، مصونیت متهم، حقوق کیفری، فقه امامیه، اسناد بین المللی

فصل اول:

کلیات تحقیق

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسأله

برقراری عدالت کیفری یکی از مهمترین آرزوهای بشر در طول تاریخ بوده که تحقق آن در پرتو برگزاری دادرسی عادلانه مبتنی بر فراهم نمودن حق دادخواهی و دفاع ممکن خواهد شد. از منظر حقوق موضوعه، اصل ۳۴ ق.ا.ج.ا. حق دادخواهی را به رسمیت شناخته و ضمانت اجرای تخلف از این اصل را که منجر به سلب حقوق اساسی فرد می‌شود، در ماده ۵۷۰ ق.م.ا.پیش‌بینی کرده است. همچنین بند ۳ ماده ۲ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶، مواد ۷ و ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر و شهروند، بند ب ماده ۱۹ بیانیه قاهره نیز به این حق اشاره نموده‌اند (غفاری و عباسی، ۱۳۸۵).

مصونیت، صفتی اعتباری است که وجود و عدم آن، تابع اراده و اختیار قانون‌گذار است. قانون‌گذار در وضع و عدم وضع یک قانون، تابع قواعد عامی است که در عرصه قانون‌گذاری بایستی پیروی شود. بنابراین، قانون‌گذار در صورت وضع یک حکم یا قانون، مصالح و مفاسدی را که بر عمل به آن‌ها مترتب است، در نظر می‌گیرد. به هر حال، قول به مصونیت یا عدم آن، تابع وجود یا عدم دلیل شرعی و مستند قانونی آن است؛ اما با توجه به این که در صورت شک و عدم علم به ثبوت یا عدم ثبوت حکمی از طرف شارع مقدس، اصل عملی مقتضای عدم ثبوت حکم است و برای قائل شدن به عدم مصونیت، کافی است دلیل شرعی یا مستند قانونی برای آن نداشته باشیم؛ زیرا در این صورت حالت سابق بر سمت نمایندگی را استصحاب می‌کنیم. حالت سابق مقتضای این است که چنانچه نماینده مرتکب تخلفی شود، باید تحت پی‌گرد قانونی قرار گیرد؛ اما قول به ثبوت مصونیت برای نمایندگان، از آن جا که اصل عملی بر خلاف آن است، نیازمند به دلیل و مستند قانونی است.

مصونیت از صون و صیانت گرفته شده و به معنای حفاظت آمده است. (رامپوری، ۱۳۴۲: ص ۵۴۵) مصونیت در اصطلاح قانونی عبارت از حالت یا نوعی ایمنی است که قانون برای برخی اشخاص، به خاطر حفظ موقعیت و وظایف شان اعطاء کرده است تا در فضای امنیت و آزادی معقول و وظیفه خود را ایفا نمایند؛ زیرا حفظ چنین موقعیت‌های مطابق با مصالح نظام اجتماعی است. به عبارت دیگر مصونیت امتیازی

است که به موجب قانون، به بعضی اشخاص اعطا شده تا در موقعیتهای اجتماعی شان بهتر عمل نمایند؛ زیرا حفظ و تقویت چنین موقعیتهایی، مطابق با مصالح اجتماعی می باشد. (اردبیلی، ۱۳۷۸: ص ۲۰۳)

مصونیت قانونی یکی از سببهای معافیت از مجازات است که شخص دارای آن در صورت ارتکاب عمل مجرمانه از تبعات عمل خود معاف است و به جهت آن قابل تعقیب و مجازات نیست. مبنای وضع مصونیتها برخی مصلحتها و ملاحظات سیاسی و اجتماعی است.

انواع مصونیت قانونی:

- مصونیت دیپلماتیک برای نمایندگان سیاسی در کشورهای دیگر
- مصونیت قضایی برای افراد حاضر در دادگاه
- مصونیت پارلمانی برای نمایندگان مجلس
- مصونیت از تعرض قضات برای قضات
- صغر جزایی برای اطفال کمتر از سن قانونی
- مصونیت فرمانروا برای حاکمان کشورها (ویکی پدیا؛ دانشنامه آزاد)

از منظر هوفلد، واژه حق میتواند چهار معنای مختلف زیر را داشته باشد: مطالبه، آزادی، قدرت (اختیار) و مصونیت. مراد از حق در معنای مصونیت حمایت صاحب حق در قبال اعمال دیگران و جلوگیری از اعمال قدرت آنان نسبت به صاحب حق است؛ به عنوان نمونه، حق پیوستن کارگر به اتحادیه-های کارگری یا حقوق انسان نسبت به حیثیت و حرمت خود و ... (فرح بخش، ۱۳۸۵: ۱۱۴)

لازمه حق در معنای آزادی حق نداشتن دیگران بر منع صاحب حق در استفاده از مزایای پیش‌بینی-شده در نظام حقوقی برای او است. حق در معنای قدرت لازمه‌ای مانند اثرپذیری دیگران از اعمال حق و به تبع آن مسئولیت دیگری را در پی دارد. لازمه حق در معنای مصونیت ناتوانی دیگران مبنی بر بازخواست از صاحب حق به علت استفاده از حق خویش است (فاطمی، ۱۳۸۲: ۲۳)

حقوق دفاعی بسته به اینکه زیر کدام معنای حق بگنجد، لوازم و آثار مخصوص و منحصر به فردی برای متهم، نظام قضائی، پلیس و دولت (به معنای اعم کلمه) خواهد داشت. به عنوان مثال، اگر حقوق دفاعی متهم را زیر معنای آزادی قرار دهیم، در آن صورت متهم میتواند از این حقها استفاده کند و دولت نمی‌تواند

مانع استفاده وی از آنها شود. و اگر این حق‌ها را زیر معنای مصونیت بگنجانیم، لازمه آن استفاده متهم از این حق‌ها و ناتوانی دولت یا افراد دیگر در بازخواست متهم به دلیل استفاده از آنها خواهد بود. شمول حق در معنای قدرت بر حقوق دفاعی، استفاده از این حق‌ها را برای متهم امکانپذیر می‌کند؛ به نحوی که، احتمالاً طرف‌های مقابل متهم را متأثر می‌سازد و آنان را در حالت انفعالی قرار می‌دهد؛ به عنوان نمونه، پلیس قادر به بازداشت وی نیست یا دادستان را به جمع‌آوری دلایل علیه متهم و اثبات آن در دادگاه ملزم می‌کند. (فرح بخش، ۱۳۸۵: ۱۱۵)

با نگاه به اسناد حقوق بشری (اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی) می‌توان گفت که حقوق دفاعی متهم صرفاً جهت محاکمه عادلانه و عدم تعرض به فرض بی‌گناهی پیشینی شده‌اند و بنا بر این، جزء حق‌های رویه‌ای قرار می‌گیرند (فرح بخش، ۱۳۸۵: ۱۱۸).

به نظر می‌رسد که به حقوق دفاعی باید از منظر فرض بیگناهی نگریست؛ بدین معنا که، متهم در جریان تحقیقات مقدماتی و دادرسی، در سنگر فرض بیگناهی از هر گونه تعرض مصون است و مجریان عدالت کیفری صرفاً به موجب قانون و از طریق معین و پیش‌بینی شده در قانون می‌توانند عدم استحقاق متهم را از فرض بیگناهی به لحاظ ارتکاب جرم اثبات کنند و متهم نیز حق واکنش و پاسخگویی دارد. به تعبیر بهتر، متهم و دادستان نزد مرجعی بیطرف پیکار نرم‌افزاری می‌کنند. دادستان با استفاده از سلسله‌ای ابزارها به نام دلایل اثباتی در صدد نقض فرض بیگناهی و اعمال مجازات نسبت به متهم برمی‌آید. در مقابل، متهم حق دارد که این ابزارها را به چالش بکشد و آنها را برای نقض دیوار سنگر فرض بی‌گناهی کافی نداند. در این میان، دادگاه به‌عنوان مقامی بی‌طرف داور می‌کند. حقوق دفاعی متهم در این فرایند جدال بین متهم و دادستان سربرمی‌آورند تا همچنان که دادستان فعالانه و مبتکرانه در جهت نقض فرض بیگناهی می‌کوشد، متهم نیز نقشی فعال در جهت خنثی کردن اقدامهای دادستان داشته باشد. هرچند متهم در سنگر بیگناهی مصون از تعرض است، این مصونیت نقش انفعالی برای متهم به ارمغان می‌آورد و صرفاً او را بیگناه اعلام می‌کند. این حقوق دفاعی اند که به متهم محفوظ در سنگر بیگناهی اجازه حمله علیه دادستان را صادر کرده و او را از فردی منفعل به فردی فعال و مبتکر بدل می‌کنند (فرح بخش، ۱۳۸۵: ۱۱۹).

باید توجه داشت ضرورت رعایت حقوق دفاعی متهم در مقطع کشف جرم ایجاب می‌نماید که از پیشرفت های علمی و تکنولوژیک غیراصولی و غیرانسانی استفاده نشود. در واقع مرز استفاده از علوم و فنون جرم یابی، حقوق و آزادی‌های متهم است. ق.ا.ج.ا.ا نیز در اصل ۳۷ با صراحت اعلام می‌دارد اصل برائت است و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی‌شود مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد. همچنین، به موجب اصل ۱۳۸ ق.ا.ج.ا.ا «هر گونه شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع ممنوع است و اجبار شخص به شهادت، اقرار یا سوگند مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است».

احترام به حیثیت ذاتی افراد؛ متهم حق برخورداری از رفتاری منطبق با حیثیت ذاتی انسان را دارد. در ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (شیرازی، ۱۳۷۲) آمده است درباره کلیه کسانی که از آزادی خود محروم شده‌اند، باید با انسانیت و احترام به حیثیت ذاتی شخص انسان رفتار نمود. در واقع مصونیت فردی پایه و اساس تمام آزادی‌هاست که با فقدان آن، سایر آزادیهای فردی، معنا و مفهوم خود را از دست می‌دهند (مؤتمنی طباطبایی، ۱۳۸۷: ۶۳). بر همین مبنا، می‌توان گفت که ضرورت بررسی موضوع « مطالعه تطبیقی مصونیت متهمان از نظر حقوق کیفری ایران و فقه امامیه و اسناد بین‌المللی»، مبرهن می‌گردد.

۱-۲- اهداف تحقیق

۱-۲-۱- هدف اصلی

هدف اصلی از تحقیق حاضر "بررسی تطبیقی مصونیت متهمان از نظر حقوق کیفری ایران، فقه امامیه و اسناد بین‌المللی" می‌باشد.

۱-۲-۲- اهداف فرعی

به دنبال اهداف اصلی تحقیق، اهداف فرعی نیز مشخص گردیده است که در طول بررسی به آن‌ها پرداخته خواهد شد:

هدف فرعی اول) تعریف مفهومی و حقوقی متهم؛

هدف فرعی دوم): ماهیت و انواع مصونیت و جنبه‌های قانونی مصونیت

هدف فرعی سوم): بررسی جایگاه مصونیت متهمان در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه؛

هدف فرعی چهارم) بررسی مصونیت متهمان از نظر حقوق بین‌الملل؛

۱-۳- سوالات تحقیق

سوالاتی که در این مطالعه مد نظر قرار گرفته اند، شامل موارد ذیل می باشند:

۱-۳-۱- سوال اصلی

- مصونیت متهمان از نظر حقوق کیفری ایران و فقه امامیه و اسناد بین المللی چه مطابقت ها و تفاوت هایی با یکدیگر دارد؟

۱-۳-۲- سوالات فرعی

با عنایت به سوال اصلی پژوهش، چند سؤال فرعی ذیل مطرح می شود که شالوده تحقیق کنونی بر مبنای آنها امکان پذیر است:

- سوال اول: متهم، به چه کسی اطلاق می گردد؟
- سوال دوم: ماهیت و انواع مصونیت و جنبه های قانونی مصونیت را بیان کنید؟
- سوال سوم: جایگاه مصونیت متهمان در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه، چیست؟
- سوال چهارم: مصونیت متهمان از منظر حقوق اسناد بین المللی، چگونه است؟

۱-۴- فرضیات تحقیق

با توجه به اهداف و سوالات مدنظر گرفته شده در این تحقیق، فرضیات اصلی و فرعی به قرار ذیل می باشند:

۱-۴-۱- فرضیه اصلی

تحت نظر نگه داشتن متهم در عین حال که از اختیارات قاضی کیفری و در مواردی ضابطین دادگستری و نوعی اقدام تامینی و در طریق صلاح و مصلحت و اجرای عدالت قضائی است، به هر تقدیر سلب آزادی و نوعی حبس است که ملازمت دارد با نفی حقوق و به هم زدن امنیت فردی و چه بسا که به ناحق و در اثر اعمال غرض صورت می گیرد.

۱-۴-۲- فرضیات فرعی

در باب موضوع مورد مطالعه فرضیات فرعی ارائه و مورد بررسی قرار گرفته اند که به شرح ذیل می باشد:

- فرضیه اول) در مواردی که اصولاً فرد تحت نظر مانده بی گناه شناخته شده است، مورد هتک حرمت و حیثیت قرار گرفته در حالی که از نقطه نظر قانون و مقامات قضائی و پلیس این متهم به صورت امری عادی و معمولی تلقی شده است.

- فرضیه دوم) از دیدگاه فقه امامیه مصونیت متهمان امری پذیرفته شده است که در حدود خود دارای قواعدی است.

- فرضیه سوم) مرحله تحقیقات مقدماتی از جمله مراحل مهم دادرسی می باشد که در اسناد بین المللی در این مرحله حقوقی برای متهم در نظر گرفته شده است از جمله حق دفاع، حق سکوت، تفهیم اتهام و منع اجبار به اقرار.

۱-۵- پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی تحقیقات سایر پژوهشگران، و براساس جدید بودن موضوع در این بخش به بیان مقالات و پژوهشهایی با بیشترین مشابهت به موضوع تحقیق حاضر، پرداخته می شود:

خالقی و نوری زینال (۱۳۹۹)، در مقاله ای به بررسی موضوع " تضمین حقوق متهم در دادرسی کیفری در پرتو نظریه انتخاب عمومی"، پرداختند. این نظریه الگوی رفتارهای بازاری اشخاص (همچون رفتار عقلانی و حداکثرسازی نفع شخصی) را به رفتار مقامات عمومی از جمله متولیان عدالت کیفری تسری می دهد و با تکیه بر ابزارهای علم اقتصاد در پی تبیین رفتار این افراد در بستری عمومی است. مطابق این رویکرد، از آنجایی که متولیان عدالت کیفری همیشه در راستای منافع جامعه گام بر نمی دارند و گاه به دنبال تأمین منافع شخصی خود هستند، عملکرد آنها در فرایند کیفری می تواند موجب نقض حقوق بنیادین متهم شود، شمار محکومیت های نادرست را افزایش دهد و هزینه های جبران ناپذیری را برای نظام عدالت کیفری تولید کند. در این مقاله، در پاسخ به این پرسش که چرا قواعد آیین دادرسی کیفری باید تضمیناتی را برای حفظ حقوق متهم فراهم نماید، نشان داده شده که بر مبنای آموزه های نظریه انتخاب عمومی چگونه می توان در آیین دادرسی کیفری با وضع قواعدی در تضمین حقوق متهم، استفاده ی بازاری از فرآیند کیفری

را برای مقامات مزبور هزینه‌دار کرده و بدینوسیله از آن جلوگیری نمود و مکانیسمی برای جلوگیری از رانت‌جویی این افراد فراهم آورد. بدین ترتیب، با جلوگیری از فساد، نظام عدالت کیفری در مسیر ارتقای رفاه اجتماعی قرار می‌گیرد.

اشرفی (۱۳۹۸)، در مقاله خود به بررسی "اصل تساوی سلاح‌ها در حقوق ایران با تأکید بر قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲"، پرداختند. در این مطالعه بیان شد که، اصل برابری سلاح‌ها از اجزاء مهم یک دادرسی عادلانه به شمار می‌رود و بدین معنا است که در جریان دادرسی شرایطی فراهم گردد تا هر یک از طرف‌های دعوا، بتواند ادعای خود را در شرایطی مطرح سازد که او را نسبت به طرف مقابل خود به گونه‌ای اساسی در وضعیت نامناسب تری قرار ندهد. مقنن در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ سعی کرده که با الهام از حقوق کشورهای اروپایی به ویژه فرانسه، بعضی از مقررات این قانون را بر پایه اصل استوار سازد و به امکانات دفاعی برابر، برای طرف‌های دعوا نظر داشته است. با وجود آن که قانون‌گذار ایران اصل تساوی سلاح‌ها را به عنوان یکی از مهم‌ترین لوازم دادرسی عادلانه در نظام کیفری ایران به صراحت پیش‌بینی ننموده و لیکن با تأمل در مواد این قانون به ویژه مواد ۲ تا ۶ آن، مصادیق و جلوه‌های اصل تساوی سلاح‌ها و به طور کلی شاخص‌های دادرسی منصفانه و رعایت آن‌ها در دادرسی کیفری قابل توجه است. حمایت‌هایی نظیر حق برخورداری متهم از مساعدت وکیل، حق اطلاع و دسترسی متهم بر ادله اثبات دعوی، حق برخورداری از تسهیلات و مهلت کافی برای تهیه دفاعیه و دسترسی برابر، حق تقاضای احضار و پرسش و پاسخ از شهودله و علیه، امتناع از رسیدگی در صورت وجود قرابت بین یکی از اصحاب دعوا و مقام تحقیق و رسیدگی، اصل برائت و برابری در مقابل دادگاه، در این قانون بیان شده که همگی موجب تعدیل نابرابری امکانات بین مرجع تعقیب و متهم می‌شوند ولی از طرف دیگر وجود مواردی از قبیل تجمیع اختیار تعقیب و تحقیق در مقام واحد، عدم وجود قاضی ارجاع، عدم استقلال کامل بازپرس از دادستان و عدم اثبات ادعا از سوی دادستان در جلسه علنی دادگاه، موجب نقض اصل دادرسی منصفانه و تساوی سلاح‌ها در این قانون شده است.

رستمی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهش خود به بررسی موضوع "سیاست تقنینی قانونگذار ایران در قبال اصل تساوی سلاح در مرحله تحقیقات مقدماتی در قانون جدید آیین دادرسی کیفری با نگرشی بر قانون آیین دادرسی فرانسه"، پرداختند. در این مقاله سعی بر آن بوده است تا با بررسی تطبیقی این اصل در حقوق کیفری ایران آنهم با نگرش و رویکردی بر قانون جدید آیین دادرسی کیفری با حقوق کیفری فرانسه

(به عنوان پیشگام سیستم رسیدگی مختلط که نظام دادرسی ما نیز بر آن منطبق است)، نقاط ضعف و قدرت این اصل را در مرحله تحقیقات مقدماتی نمایان سازد. نتایج بیانگر آن بوده است که، از آنجایی که صدور یک رأی کیفری بر اساس و مبنای تحقیقات به عمل آمده در مرحله تحقیقات مقدماتی شکل می گیرد، لازم است همچون قوانین سایر کشورها چون فرانسه، آمریکا، ایتالیا و به مانند تبصره یک ماده ۱۹۰ که در اصلاحات خردادماه ۹۴ حذف گردید، جهت جلوگیری از اقدامات خودسرانه ضابطان و مقامات قضایی، تدابیری چون بطلان تحقیقات پیش بینی گردد. چراکه حتی به فرض محکومیت اشخاص دخیل در امر تضییع حقوق متهم، این امر تأثیری بر رأی صادره علیه متهم نگون بخت نخواهد داشت.

موسوی فر و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان " بررسی حقوق متهم تحت نظر در قانون آیین دادرسی کیفری"، بیان داشتند که دولت ها با تاثیرپذیری از الگوی جهانی دادرسی عادلانه و استفاده از مطالعات تطبیقی با اتخاذ رویکردهای نوین از نظام دادرسی تفتیشی در مرحله تحقیقات مقدماتی فاصله گرفته اند. در این میان، مقنن جمهوری اسلامی ایران نیز از میان مقررات ناظر به حقوق دفاعی متهم، این تحولات مهم را در نظر گرفته و توجه و حمایت از متهم از همان آغاز فرایند کیفری (مرحله کشف جرم) مورد نظر قانونگذار قرار گرفته است. قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با تاثیرپذیری از الگوی جهانی دادرسی عادلانه و استفاده از مطالعات تطبیقی با اتخاذ رویکردهای نوین از نظام دادرسی تفتیشی در مرحله تحقیقات مقدماتی فاصله گرفته است. در این میان، مقررات ناظر به حقوق دفاعی متهم، تحولات مهمی داشته و توجه و حمایت از او از همان آغاز فرایند کیفری (مرحله کشف جرم) مورد نظر قانونگذار قرار گرفته است. حق ملاقات با وکیل، پزشک، تماس تلفنی با بستگان در مرحله دخالت ضابطان دادگستری از جمله حقوق متهم در این مرحله است. در این مطالعه که جز مطالعات حقوق کیفری است، آیین دادرسی کیفری جدید و قدیم، آرا و قوانین کیفری پایه و اساس روش کار قرار گرفت. در هر بحث، متون مربوط به آن، از جهت سند و دلالت مد نظر قرار می گیرد.

جانفزا و دلاوری (۱۳۹۵)، به بررسی "حقوق متهم در قانون اساسی با توجه بر اصل برائت"، پرداختند و با توجه بر اهمیت ویژه حقوق متهم به منظور تضمین حقوق متهمین در دادرسیهای کیفری، در قوانین دادرسی کیفری و اسناد مربوط به حقوق بشر و همچنین مقررات متعدد اعلامیه جهانی تصمیمات ویژه‌ای در نظر گرفته شده است. در این بررسی، با توجه بر اصولی چند از قانون اساسی و نیز بیان اصل برائت و همچنین آثار و فروع اصل برائت از جمله: تکلیف مقام تعقیب (دادسرا) به تحصیل و ارائه دلیل، تفسیر شک به سود متهم، تفهیم اتهام به متهم، حق داشتن وکیل و برخورداری از معاضرت وی، چندی از حقوقی که میبایست در اختیار متهم قرار گرفته شود تا با تکیه بر آن بتواند در دادرسی کیفری به منظور اثبات بیگناهی خویش تلاش نماید بیان گردیده شده است.

تثوون و جاستیک (۲۰۱۹)، به بررسی موضوع "حقوق متهمان نوجوان برای محاکمه در یک زمان معقول در کامبوج: تحلیل بین المللی حقوق بشر" پرداختند. تأخیر در دادرسی تا زمان رسیدگی تأثیر مهمی بر متهمان، به ویژه نوجوانان دارد. اکثر اسناد برجسته حقوق بشر و نهادهای حاکم بر آنها به دنبال رسیدگی به حق محاکمه در یک زمان معقول هستند. با این وجود، موقعیت منحصر به فرد متهمان نوجوان در رابطه با این حق با مغایرت قابل توجهی در نظر گرفته شده است. کامبوج چندین معاهده بین المللی و این حق اساسی را تصدیق کرده و اخیراً قانون عدالت نوجوانان را تصویب نموده است. در نتیجه، این مقاله بررسی می کند که حق محاکمه متهمین نوجوان در یک بازه زمانی معقول در چارچوب قانونی بین المللی، و همچنین چارچوب قانونگذاری کامبوج و دادگاه های قضایی، لحاظ شده است.

۱-۶- چارچوب کلی تحقیق

تحقیق حاضر در پنج فصل تنظیم گردیده است، که خلاصه فصول به شرح ذیل می باشند:

فصل اول: کلیات تحقیق شامل؛ بیان مسأله، اهداف، سوالات، فرضیات تحقیق و پیشینه تحقیق می باشد.

در فصل دوم به مروری بر مبانی و مفاهیم تحقیق شامل ماهیت و انواع مصونیت و جنبه های قانونی مصونیت پرداخته شده است.

در فصل سوم: به بررسی جایگاه مصونیت متهمان در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه پرداخته شده است.

در فصل چهارم: مصونیت متهمان از منظر حقوق اسناد بین المللی مورد ارزیابی قرار گرفته شده است.

فصل پنجم: فصل نتایج است؛ در این فصل پس از بیان خلاصه ای از مبانی تحقیق به بیان یافته های تحقیق پرداخته شده است.

فصل دوم:

ماهیت و انواع مصونیت و جنبه های قانونی مصونیت

فصل دوم: ماهیت و انواع مصونیت و جنبه‌های قانونی مصونیت

مقدمه

در این فصل به بیان ماهیت و مفهوم مصونیت از دیدگاه کلی و همچنین جنبه‌های قانونی مصونیت پرداخته شده است که شامل بیان انواع مصونیت و محدودیت‌های پیش روی مصونیت می‌باشد.

۲-۱- مفهوم شناسی مصونیت

مصونیت واژه‌ای عربی و از ریشه «صون» به معنی حفظ است (۱۹۸۶: ۴۹۱). و از نظر ساختاری و صرفی مصدری جعلی یا صناعی است و معنای آن نیز محفوظ ماندن، حفظ شدن و مأمون بودن است (دهخدا، ۱۳۷۹: ذیل مصونیت). مصونیت در معنای حقوقی به معنای وضع مخصوصی برای دارنده آن است و او را از تعرض خاصی معاف و محفوظ نگاه می‌دارد (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۹: ۶۵۷).

۲-۲- تاریخچه مصونیت

ریشه و تاریخچه مصونیت به نحو دقیقی مشخص نیست و عمدتاً به روابط دیپلماتیک و توافقات ضمنی بین حکومت‌ها برمی‌گردد که به نحو تدریجی تکامل یافته است (حبیب‌زاده، موسوی، ۱۳۸۲: ۵۳). مقامات و مسئولان سیاسی کشورها در سرزمین‌های دیگر برای انجام وظایف خود و دفاع از منافع کشورشان، با محدودیتهای قانونی پیش روی خود، دچار مشکلاتی می‌شدند که مانع از ایفای وظایفشان بوده است و از این رو تدبیر راهکار جایگزین، مصونیت را که استثنائی بر برابری افراد بود، ایجاد نمود و این تبعیض پسندیده و دارای مقاصد عالیت‌تری شناخته شد و به تدریج در سایر مشاغل حساس و نیازمند به این امتیاز تسری یافت و در نتیجه مصونیت قضایی، پارلمانی و... به وجود آمد که در گذر زمان تغییراتی را به همراه داشته است (بهداد، ۱۳۵۲: ۶۱). یعنی از طرفی نظام‌های حقوقی گسترده‌های آن را پذیرفته‌اند و از طرفی دیگر گستره آن به تدریج وسیع‌تر شده است.